

محمد - جناب زاده

نگاهی به تاریخ فلاسفه اسلام

دوست دانشمند و مجاهد و محقق ، آقای مرتضی مدرس می چاهاردهی ، کتابی تقدیم فرهنگ عمومی مملکت نمودند و عنوان آنرا «تاریخ فلسفه اسلام» نام نهاده اند تألیف مزبور شماره پنجم انتشارات فاضل محترم است در این کتاب شرح حال و عقاید ابن سینا و ابن رشد ، حکیم میرزا ابوالحسن جلوه - شیخ احمد احسائی راغب اصفهانی - صدرالدین شیرازی - خواجه نصیرالدین طوسی و عده ای دیگر از اساتید و پیروان مکاتب مختلفه و موارد اختلاف و آراء و نظریات حکماء و عرفاء و متکلمین ، خواننده میشود .

مقدمه لازم است که غرض اصلی از حکمت و فلسفه گفته شود ، تا ارزش این نوع تألیفات و تحقیقات زیاد نمایان گردد «صدرالمتألهین» فرماید : «فلسفه» شناسائی حقیقت «موجود» است ، باندازه طاقت بشری .

البته تعاریف گوناگونی از حکمت و فلسفه شده ، ولی بنظر میرسد که تنها کوشش فلسفه ، برای خروج علم از تاریکی به روشنائی ، یعنی برانداختن حجاب ظلمتی است که بین عقل و هوش از لحاظ دانش با حقایق بمعنی صحیح این کلمه وجود دارد .

«سیسرون» میگوید :

«هیچ چیز بقدر فلسفه ، پوچ و بیمعنی نیست» این نظر در فرهنگهای مادیون قرن اخیر ، و رژیمهای مستحده افراطی زنده شده و مباحث فلسفی را مایه اتلاف وقت دانسته اند دست دیگر در عین لزوم مطالعات و تعقیب این مسائل معتقدند

که هر چند کوشش‌های خلاقهٔ بشر در درك حقایق بهدفع اساسی خود نخواهد رسید ، معذالك «تمدن» همهٔ موفقیت‌های خود را مدیون مکتب فلاسفه باید بداند از این لحاظ نظریه «سیسرون» و پیروان او قابل توجه نیست زیرا عمل و آزمایش‌های علمی روزمره نشان میدهد که هر چیزی سودمند است و هیچ امر پوچ و بیمعنی در طبیعت وجود ندارد . و آنچه بنظر میرسد «بیفایده یا عبث یا بیهوده است» کوتاهی و نارسائی فهم ما میباشد و بسا موضوعها و مسائل و اشیائی در زمانهای گذشته مشمول تعریف «سیسرون» بود ولی امروز سود و فوائد بی‌شمار آن عیان و نمایان شده است .

«فلسفه» برای دانشجویان و محققانی که عقل سالم دارند ، شیرین و دلچسب و از علوم مطلوب است .

اما برای آندسته افرادی که از لحاظ فکر و قدرت تحلیل و تجزیه و ظرفیت شعور و حوصله ضعیف و تهی میباشند البته «فلسفه» زیانبخش است و طبق موازین دینی هم کسانی نباید در این اقیانوس شناور شوند زیرا بیم غرق و هلاک برای آنان وجود دارد . نمیتوان انکار نمود پیشرفتهائیکه برای متفکرین و پایه گزاران تمدن و علوم حاصل شده همه بر محور فلسفه دور زده است .

فرهنگ فعلی ما در حال حاضر توجهی بمسائل عالیه علمی و عقلی ندارد و از این مباحث عاری است اما در عین حال عده‌ای از دانشمندان در ترجمه و تألیف کتب فلسفی کوششی بسزا مبذول داشته‌اند تا معارف زبان پارسی را از این نقص ننگین نجات دهند .

البته در میان علوم قدیمه که در مدارس دینی تدریس میشد فلسفه هم اهمیت خاصی داشت ولی چون زبان رسمی این علوم زبان عربی بود برای کسانی که مبادی علمی و صرف و نحو عرب را بدرستی نمی‌دانستند مطالعه این کتابها سودمند واقع نمیشد .

مرحوم ضیاءالدین دری که از مشاهیر دانشمندان و از مؤسسين فرهنگ جديد است در ضمن عمل و تدريس متوجه شد که بايد زبان ملي و پارسی را از لحاظ موضوع های علمی و فلسفی تقويت نمايد اين بود که بترجمه کتاب « تزهة الارواح و روضة الإفراح » تأليف شمس الدين محمد بن محمود شهروزی پرداخت .

دری چون در علوم معقول استاد بود در اين کتاب و ساير تألیفات مهم ديگر خدمات فنا ناپذیری بفرهنگ ايران نمود ولی اگر زنده میماند و وضع فرهنگ امروز و برنامه ها و مایه های تحصیلی را برای العین میدید و با برنامه ها و موازین معارف عصر خود مقایسه میکرد مسلماً کتابهای خود را جمع مینمود و بر عمر تلف کرده تأسف میخورد و سنگ سراجی دل را با الماس آبدیده میسفت که چرا بیهوده چراغ فراراه نایبانیان قرار داده و آیه و آفی هدایه « انك لا تسمع الموتى » را مورد توجه قرار نداده است ولی سپاس خدای یکتا را سزااست که نگاهبان دین و دانش است و در ماوراء محیط فرهنگ اسمی که میلیونها تومان از بودجه کشور صرف آن میشود هیئت های علمیه قم و مشهد و نجف اشرف باقی و بر قرار هستند که با کمک مسلمین ایرانی و پاکستانی رونق دیرین خود را حفظ کرده اند کتاب (کنز الحکمة) تألیف و ترجمه مرحوم دری سیر حکمت در جهان اسلام با بزرگان علم و عرفان و حکمت در بر دارد. دری در حدود بیست جلد تألیف گرانمایه دارد از آن جمله (لمعات المستر شدين في علم اصول الدين رساله جبر و اختیار رسائل ابن سینا) میباشد .

در سالیان اخیر که اوراق ضاله میدان وسیعی برای فعالیت یافته و مجلات شهوت پرور درغرایز جنسی عصیان و طغیان و شکستن سد معارم و گستاخی و قاحت را بر سر حد جنون رسانیده اند و خواندن شرح حال زنان و لگردد و بحث از جاذبه جنسی لذتبخش شده در بعضی ممالک اسلامی هم این بذر فساد پاشیده شده و بشمر رسیده بقلم « صلاح ذهنی » یک سلسله کتاب بنام « کتب للجمع » بصورت افسانه و رومان در مصر انتشار یافته که در لباس « انتقادات ملیح » رسوائیهای شهوانی آشکار شده است شماره های

کتاب فتیات الشاطی در مصر بقلم «عبدہ زیدان» در قاهره از این مقوله است .
 کتاب «قصتی» افسانه من که شرح حال زنان عربیان (نساء عاریات) است بقلم
 «صبحی - الجبار» و باز دوره های کتاب «جمال للبیع» قصه و صور اجمل نساء العالم بقلم
 «عبدہ زیدان در مصر» پرده دری و ناموس فروشی را بازاری کرده و (جرائم جنسیه) اثر
 دکتر فائق الجوهری «داستانهایی دارد که بر محور این عبارت چرخ میزند «ان کل
 شیئی جمیل فی الحیاة بتصل اتصالا وثیقا بالغریزة الجنسیة» .

نویسندگان نوپرداز مسابقه را از اینجهت برده اند و باید گفت که زشت ترین
 و پلید ترین صحنه های فسق و فجور را توانسته اند از منحنی ترین و فاسد ترین اقوام
 فاسق و فاجر کسب کنند و در وطن و میان ملت خود رواج دهند اگر «سمیرامیس» ملکه
 بابل و «کلئوپاتر» ملکه مملکت فرعون و وارث (بطاله) زنده بود و اگر قوم «لوط»
 میتوانست از زیر خرابه های عمیق شهرهای سدوم و عاموره «سر بیرون آورد و عاد
 و ثمود) داستان های عیاشی خود را بگویند و (عرب جاهلیت) میتوانست زبان
 بگشاید و وضع و رفتار مرد را بازن بگوید و از ازدواج (ضمد) یا تعدد شوهران - ازدواج
 ابتین (آزمایشی) ازدواج اشتراکی - اختلاطی - اسمی و تصنعی ازدواج استبدال و غیره
 که زنان را در مرداب عفن و لجنزار بی ناموسی فرو برده بود، مناظری نشان دهد شاید
 محتاج به بیان بسیاری مطالب نمیشدند زیرا مجموعه مفاسد با قلم راه زنان نوامیس در اینجا
 مرکزیت یافته و نمایشگاهی از عصور مظلمه فساد و تباهی نوع بشر در اینجا بمعرض
 نمایش درآمده است .

در چنین محیطی که همه نوع وسائل و احترام و توجه مادی و معنوی برای این
 هنر نمایشی موجود است و دنیا که خسیس ترین اشیاء است و شهوات مطلق العنان که
 کشنده ترین سموم فردی و اجتماعی است به (علم) که نفیستترین اشیاء است رجحان
 دارد و محرمات اجتناب ناپذیر و بقول خود آنها (گناه لذیذ) است چطور میتوان

جمال حقیقت ولذائد روحی و ملکوتی را بر (لذائد بدنی و اسافل جسمی ثابت کرد و
و بآنها گفت که (طلب معانی) لذت جاودانی دارد این معانی مایه زندگانی و آن محارم
موجب هلاکت نفسانی است اولئك الذين اشتروا للضلالة بالهدى و چرا گفته‌ها و نوشته‌ها
اثر نمیکند شاید مشمول این آیه باشیم که (تأمرؤن الناس بالبر و تنسون انفسکم یا
قوله تعالی (لم تقولون ما لا تفعلون)

شهوات نفسانی و جرائم جنسیه، تولید گناهان کبیره میکند۔ این آتش سوزان
همه را مبدل بخاکستر مینماید و باید از آن روزی ترسید که بگوئیم «ربنا اخرجننا نعمل
صالحا غیر الذی کننا نعمل» و جواب نشنویم نمیدانم شاید آن روز نزدیک باشد «اعازنا له
وایا کم» امر بمعروف و نهی از منکر واجب و لازم است و شرط اول درستی و پاکی و
ایمان و تقوای آمر و ناهی میباشد .

از مطلب بسیار دور شدم چه کنم بحکم « تحرق فی الدنيا قلوب العاشقین و فی
الآخرة جلود الفاسقین با آنکه خود غرق گناهان اما آتش سوزانی و شرری در دل و جان
دارم و نمیخواهم وطن عزیزم که مهد علم و دانش و راستی و عفت و ناهوس و مکتب رجال
و مشاهیر جهان بوده است از پست ترین مجاهل دنیا فاسدتر و بدبخت تر گردد و حیف
است که این ملت تاریخی برده زنگیان روم و تاتار شود چه نیکو فرمود .

ای نفس، چو روضه رضا گلشن تست   پس هاویه هوی چرا مسکن تست
امروز هر آنچه دوستر میشمی   فردات یقین شود که آن دشمن تست

بحمداله زمین از حجت خالی نیست و توجه اولیاءاله هنوز بما معطوف است و
برای همین است که بندگان صالحی هنوز وجود دارند که ما مردم غافل و مسکین و
خفته و غمگین را بسوی دیانت و حقیقت و طریقت و صداقت و تقوی بخوانند و از جوی
آب حیات معرفت جواهر معانی و اسرار حقایق را گرفته و شجره مطبوعات را از فساد
و خشکی و کرم خوردگی نجات دهند دلیل مدعا کتابهایی است که نوشته میشود و برای

این محیط ظلمانی مانند نورافکن بر فروغی میتابد کسانیکه دوره (سیر حکمت در اروپا) تألیف و نگارش میرزا محمد علیخان فروغی (ذکاء الملک) را خوانده اند میدانند که اینمرد باهمه مشاغل سیاسی که داشت بخدمت ادب و حکمت و اخلاق صرف وقت نمود.

حکمت الهی (عام و خاص) تألیف جناب محی الدین مهدی الهی قمشهای استاد دانشگاه که در سال ۱۳۲۰ شمسی انتشار یافته دلپذیر است و نشان میدهد چنین دانشمندانی هنوز در محیط فرهنگ بخدمت مشغولند این کتاب فلسفی ۳۳۱ بحت عالی و مهم دارد که برای طالبین علوم معقول بینهایت ارزنده و سودمند است.

رشد حکمت در اسلام نگارش جواد تارا مدرس علوم معقول و منقول از کتب سودمند حکمت اسلامی است و مشکلات فلسفی را بیان کرده و در حل آنها بذل مجاهدت نموده است.

اصول فلسفه و روش رئالیسم تألیف آقای محمد حسین طباطبائی با مقدمه و پاورقی مرتضی مطهری پاسخ بسیاری از کج رویها و گمراهیها را داده و در سال ۱۳۳۲ انتشار یافته است.

«خدا هست» مجموعه کوچکی از مسائل علمی و فلسفی و الهی است که بقلم آقای امام نجفی مقیم اصفهان نگارش یافته و راه خدا شناسی را برای افرادی که دچار وسوسه شده اند هموار ساخته و زنگ کدورت «شک و تردید» را از قلب آنان زایل میسازد.

برهان الساطع در اثبات صانع تألیف مرحوم آقا سیداله مجتهد خرقانی میر سلامی که با اصول علمی و بسبب تکلمین نگاشته شده و مطالعه آن سودمند است.

(راه طی شده) نگارش آقای مهدی بازرگان با توجه بمفاهیم ذهنی جوانان مسائل مهمی را مانند دعوی پیامبران و مذاهب باستانی - توحید - عبارات - قیامت،

شرح داده و بسیار خوب نوشته شده است این کتاب در سال ۱۳۳۴ انتشار یافته است. ماتریالیسم یا منشأ فساد بقلم عالم ربانی حاج سراج انصاری تحریر شده و در سال ۱۳۳۳ شمسی انتشار یافته در این کتاب از اوضاع متشنج جهان و علل و خامت آن و توسعه بیدینی و انحراف از جاده فطرت بحث شده سپس بجنب عقائد پرداخته و راه مبارزه عملی با کمونیسیم را نشان داده است در موضوع های متنوع مانند آنکه «فلسفه چیست؟ ایده آلیسم چه میباشد؟ - ماتریالیسم کدام است؟ - متافیزیک یعنی چه دیالکتیک چه معنی دارد باسبک و انشاء روز وارد بحث گردیده مبانی این کتاب بر شالوده منطق عقلی و علمی و دلائل و براهین مسلمه ایست که از نوشته های مخالفان گرفته شده و بمفاد و جادلهم بالتی هی احسن) با روشنترین و دلپذیرترین استدلال راه هدایت را از ضلالت جدا ساخته و برای جویای طریق حق چراغ روشن و راهنمای علمی است که خوانندگان میتوانند از تأثیر تبلیغات سوء خود را نجات بخشند و از هر جهت مجهز بسلاح عقلی و دانش و پیشش گردند.

انصاری کتابهای دیگری مانند (نبرد با بیدینی - دین چیست مجله مسلمین دارند و وقت ایشان مصروف تهیه تاریخ و تحقیق تحولات عصر جاهلیت و اسلام و کشف غالب مجهولاتی بود که دنیای علم و ادب بفهم آنها نیازمندی کامل دارد.

حکومت حق و عدالت پس از کمونیسیم تألیف دکتر عبدالعزیز که با اصول علمی ریاضی و شیمی وارد بحث شده و حاوی مطالب مهمه ای است که نویسندگان راهزن خودی و بیگانه در نشریات عدیده بعنوان علم و دانش بمغز جوانان فرو برده اند هر سوسه و سفسطه ای که در «کتب ضاله» شده نویسنده محترم مورد توجه قرار داده و پاسخ یکایک آنها را با براهین علمی داده است.

«معاد» یا آخرین سیر بشر» چاپ دوم این کتاب، چندی قبل بر حسب اتفاق بدستم افتاد که در تبریز بچاپ رسیده این کتاب مؤلفرا معرفی نمیکند و مینویسد:

بقلم (کمترین خازمه‌ای از خدام آل رسول (ص م) و کوچکترین ذره‌ای از ذراری بتول و مته من اماءاله تعالی «

مندرجات اینکتاب بر محور فلسفه و دین بسیار متین و وزین و وزین است و معلوم است که بایک قلم محروم و با ایمان و حقیقت نویسنده آن رنج فراوان در تحصیل بکار برده و ذوق و قریحه روشنی دارد شنیدم اثر قلم یکی از بانوان فاضل اصفهان است . این کتاب پاسخ دندان شکنی برای آن طبقه راهزن است که میخواهند ارزش و مقام و شخصیت «زن» را در ایران بست جلوه داده و او را کالای شهوات و بازرگانی و برده و کنیز و رفاصه بعنوان «هنرپیشه» معرفی کنند .

این کتاب بقدری پرمایه و جاذب و شیرین و بر اساس علم و منطق و برهان نگاشته شده که اگر چند بار خوانده شود باز طبع خواننده جویای مطالعه آن برای بار دیگر میشود .

از قرار مسموع این مخدیره فاضله عالمه مؤمنه در اصفهان مقیم است و من و همه خوانندگان دعائی را که حاتمی لشکرانی بنظم در باره مشار الیها نموده اند آمین میگوئیم خداوند تعالی او را با حضرت صدیقه کبری سلام اله علیها محشور سازد .

« تاریخ علم کلام تألیف علامه شبلی نعمانی ترجمه سید محمد تقی فخر داعی کیلانی در دو جلد است که در سال ۱۳۲۸ انتشار یافته و سیر عرفان و فلسفه را در اسلام شرح میدهد .

دین و فلسفه تألیف دکتر توفیق الطویل ترجمه محمد علی خلیلی است . این کتاب حاوی شش فصل علاوه بر مقدمه است کتاب حاوی مطالبی در عقل و ایمان در فلسفه یونان و روم روحانیت در قرون وسطی اسلام و فقهاء - نزاع میان لاهوت و فکر جدید در دوره نهضت - پرورش یافتن جنبه عقلی در عالم کاتولیکی و مباحث دیگر است و پایه مندرجات مبنی بر غلبه دین بر علم و فلسفه است .

«خدا» تألیف عباس محمود عقاد ترجمه محمدعلی خلیلی است این کتاب مراحل تطور عقیده در باره خدا را شرح داده و در پایان کتاب مینویسد وقتی حس و عقل باطن برایمان بذات خداوندی مستقر شدند بحق پی برده اند و این ایمان رشید بهترین تفسیر و تعلیل اسرار خلقت است مؤمنان آنرا تعلیل میکنند و مفکران اعتراف دارند و طبع سلیم طالب آنست .

«ارتباط انسان با جهان» نگارش آقای محمدتقی جعفری تبریزی (بحث در تحول ماده فلسفی و جرم فیزیکی در ادراک بشر از قدیمترین ازمته فلسفی تا قرن حاضر (قرن بیستم) این کتاب کاملترین مکاتب فلسفی است که باستناد مدارک مهمه فاضل محترم نگاشته و تحقیقات کافی و شافی و جامع روی اصول و متد جدید بعمل آورده است و از هر جهت جامع و شایان کمال استفاده است .

« تاریخ فلسفه » تألیف « ویل دورانت » ترجمه آ. باس زرباف خوئی - مؤلف آمریکائی مکتب افلاطون و ارسطو - فریسیس بیکن شینوزا - ولتر - ایمانوئل کانت شوینهاور - و سایر فلاسفه را تا منتهی شود بحکمای معاصر آمریکا نقد و حلاجی کرده و کتب هر یک از حکماء مادی و روحانی و معتقدین بمبدأ و معاد و منکرین آنرا بررسی نموده و یک مجموعه کاملی از عقائد و آراء و نظریات فلاسفه تشکیل داده که ارزنده و قابل استفاده است آثار ذیقیمت و کرانمایه فوق نشان میدهد که روح علم و دانش در اجتماع ما زنده است و اگر برنامه های فرهنگی وافی برای پرورش افراد انا و خردمند و کنجکاو و محقق و دانش دوست نمیشد فعالیت های فردی این نقص بزرگ را جبران میکنند و هر چند دانشمندان قلابی و بی مایه از سطح اجتماع بالا بیاید و همه شئون علم را دست خوش هوی و هوس قرار دهد . معذالک محققان و مجاهدان کمنام در زوایای مملکت بیکار نیستند و هیچگاه نمیتوان گفت که خزه و غلفها و کفهای روی دریا مانع

از این خواهد شد که درو مرجان در قعر بحار دانش و بینش پرورش بیابند آنچه مرا وادار بنوشتن این مقاله مشروح کرد نگارش «تاریخ فلاسفه اسلام» بقلم آقای «مرتضی مدرس چهاردهی» بود استاد مدرسی در راه تحقیق مجاهدت میکند و روز بروز نوشته‌های او پرمایه‌تر میشود البته من نمیگویم که هنوز نامبرده طی این مراحل را متکی بکمال خود میدانند اینطور نیست و دریاچه کار بزرگی است که در پیش گرفته و آینده‌هم در پیش اوست و فرهنگ عمومی از او وامثال او که آلوده بفساد اجتماع نشده‌اند انتظارات فراوان دارد.

مدرسی از ابن سینا و رشد و زندگانی حکیم میرزا ابوالحسن جلوه و دیگران سخن میگوید تألیفات جناب کانه‌ای هم نسبت بعهده‌ای از این حکماء دارند که در آنها روایات و حکایات شیرین و دلچسب آمیخته است.

چندی قبل من بر نوشته او در باره «شیخ احمد احسائی» سطوری نگاشتم و مورد حمله و اعتراض خرده گیران و اقمشدم مدرس در بحث مسائل فلسفی و عرفانی جنبه عمومی را در نظر میگیرد زیرا نمیتوان گفت که احسائی وجود نداشته و یا اگر وجود داشته تکفیر شده و یا او «بقولی عامل پیدایش (فرق ضاله گشته در هر صورت هر چه بوده شیخ احمد احسائی در اینجهان نقشی داشته و باید او را شناخت».

از اینکه بعضی از تکرار یا بحث یا نشر افکار و عقاید مخالف ناراحت میشوند من در عجب و حیرت میباشم این کتاب مقدس آسمانی ما است که افکار و اعتراضات مشرکان و ملحدین و منکرین خدا را نقل کرده و پاسخ داده است موضوع «تعرف الاشیاء باضدادها را نباید فراموش کرد».

در هر حال فاضل مجاهد آقای مدرس چهاردهی گام‌هایی برای شناساندن بزرگان علم و تاریخ و فلسفه برداشته و از لحاظ سادگی درخور فهم عموم میباشد و حق این است که باید زحمات او را مورد تحسین و تقدیر قرار داد.